

Marek Cybulski

Obraz człowieka religijnego w „Kaszëbsczim słôworzu normatiwnym” Eugeniusza Gołąbka

Język - Szkoła - Religia 3, 63-72

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marek Cybulski
Uniwersytet Gdański

OBRAZ CZŁOWIEKA RELIGIJNEGO W KASZĘBSZCZYM SŁOWÓRZU NORMATIWNYM EUGENIUSZA GOŁĄBKA

W zakresie obecności treści związanych z wiarą i religią na kartach gramatyk i słowników normatywnych języka polskiego rysuje się pewna tendencja ogólna: dawne gramatyki i słowniki normatywne nie stroniły od wyrazów religijnych i ich użyć ilustrujących różne problemy z zakresu normy językowej i systemu językowego, natomiast analogiczne wydawnictwa współczesne, nie unikając haseł poświęconych poszczególnym wyrazom należącym do słownictwa religijnego, raczej nie zawierają przykładów użyć takich wyrazów w artykułach hasłowych poświęconych innym zagadnieniom, np. wyrazy *Bóg* i *Matka Boska* nie bywają na ogół wybierane jako przykłady różnych form podmiotu lub dopełnienia stosowanych w zdaniach. Na tle współczesnych polskich wydawnictw językoznawczych interesująco odmienny wydaje się pod tym względem pierwszy w dziejach¹ słownik poprawnej kaszubszczyzny: zawierający kilkanaście tysięcy haseł *Kaszëbsczi słowôrz normatiwny*² Eugeniusza Gołąbka, który ukazał się w 2005 roku.

Słownik Gołąbka pisany jest w całości po kaszubsku, oprócz kaszubskojęzycznych wyrazów hasłowych występują w nim ich również kaszubskojęzyczne definicje i przykłady użyć. Polonizmy przytaczane są w tej publikacji jedynie jako ekwiwalenty niektórych wyrazów kaszubskich, np. „akcjô – to, co sã dzeje, pòl. akcja”, oraz w funkcji ostrzeżenia przed możliwymi błędami w wypadku „fałszywych przyjaciół” tłumac-

¹ Choć kwestie normalizacji kaszubszczyzny podejmowało już wcześniejsze dzieło tego autora: *Wskôżë kaszëbsczò pisënkù* (Gdańsk 1997).

² Por. M. Cybulski, *Słownictwo religijne w Kaszëbszczim słowôrzu normatiwnym Eugeniusza Gołąbka*, [w:] *Język – szkoła – religia II. Księga referatów z konferencji w Pelplinie 7 kwietnia 2006*, red. A. Lewińska i M. Chmiel, Pelplin 2007, s. 89-96.

cza, por. „bieżący (pòlasz.), np. *Mómě w chěczach bieżącą wòda, tj. wòdocąg*. Zamiast pòl. »w bieżącym roku« mòzemě rzec: latos, latoségò rokù, w timtu rokù, terò”.

Słownictwo religijne zawarte jest w dziele Gołąbka nie tylko w artykułach hasłowych wyrazów o znaczeniu religijnym, np. *Bóg, koscól, spòwiédz*, ale często także w materiale ilustracyjnym artykułów hasłowych wyrazów o znaczeniu niereligijnym, np. *kòscól s.v. co dzén (Co dzén reno òna jidze do kòscola³), rekolekcje s.v. dérowac (Rekolekcje dérowalë cali tidzén), kòscól s.v. stojec (Jò nie lubiã stojec w autobùsu ani w kòscele)*.

Z sumy zdań zawierających wyrazy o znaczeniu religijnym wyłania się na kartach *Kaszëbsczégò słowòrza normatiwnégò* Eugeniusza Gołąbka obraz *homo religiosus* w wersji, którą można uznać za stereotypowy obraz religijności kaszubskiej.

Dla człowieka wierzącego najważniejszy jest Bóg. Spośród licznych w *Kaszëbsczim słowòrzu normatiwnym* cytatów odnoszących się do Boga w niniejszym artykule zajmę się tylko tymi, które ukazują relację człowieka, zwłaszcza Kaszuby, do Boga.

Wśród wymienianych w słowniku właściwości Boga, takich jak trójjedyność (por. *Trójca Swiätò, chòc sã sklòdò z trzech Òsòb, je jistewną jednią s.v. jedniò; Trójca Swiätò, chòc sã sklòdò z trzech Òsòb, je jistewną jednią. s.v. jistewny; Pón Jezës je z Òjcã i Dëchã Swiätim jistewno zjednoczony. s.v. jistewno*), samoistność (por. *Bóg je òsobą samòjistną s.v. samòjistny*), potęga (por. *Bóg je pòtãżny s.v. pòtãżny*), dobroć, doskonałość, mądrość, miłosierdzie, wieczność (por. *Pón Bóg pòsòdò taczé przëmiotë jak wiecznosc, mądrosć, dobroć, nieskùńczoné miłoserdzë s.v. przëmiot; Bóg je nieskùńczenie dobri / doskònali / miłoserny s.v. nieskùńczenie; Bóg je wieczny s.v. wieczny*), nieograniczona wola (por. *Bóg mò nieògrãnczoną wòlã s.v. nieògrãnczony*), wyróżnia autor *Kaszëbsczégò słowòrza normatiwnégò* te, które są wspólne Bogu i czło-

³ Przykłady zdań ilustrujących użycie wyrazów w artykule hasłowym Eugeniusz Gołąbek wymyślił sam na użytek tego słownika bądź zaczerpnął z tekstów już istniejących: własnych lub autorstwa innych kaszubskich pisarzy, co oznacza w słowniku stosownymi skrótami. W niniejszym artykule nie różnicuję analizowanych przykładów użycie ze względu na ich źródło i nie podaję tytułów utworów ani nazwisk pisarzy, z których dzieł autor słownika zaczerpnął analizowane zdania, ponieważ uważam, że w obu wypadkach dobór zdań jest efektem świadomej decyzji leksykografa.

wiekowi, jak osobowość (por. *Człowiek / Bóg / aniól / diòbël je òsobą* s.v. *òsoba*), a także te, które Boga wyróżniają, jak *bycie stwórcą* (por. *Leno Bóg rozmieje stwarzac cos z niczegò* s.v. *stwarzac*), *nieomyślność* (por. *Kòzdi je òmilny, le nié Bóg* s.v. *òmilny*), *niezawodność* (por. *Lédze nieròz zawòdzą, le Pón Bóg nigdë człowieka nie zawòdzy* s.v. *zawòdzcë*).

Szczególnie wiele zdań ilustrujących w słowniku różne wyrazy hasłowe dotyczy Boga jako stwórcy świata (por. *Pón Bóg stwòrził cali swiat z niczegò* s.v. *stwòrzëc*; *Pón Bóg mòże twòrzëc z niczegò* s.v. *twòrzëc*; *Bóg je stwórcą i òziwcą, Panã wszechrzeczi* s.v. *wszechrzeczë*; *Robòk je téż bòszczé stwòrzenié* s.v. *stwòrzenié*). Z ideą Boga-Stwórcy łączy się motyw oddawania Mu należnej chwały (por. *Calò stwòrzbza chwòli Pana Bòga* s.v. *stwòrzbza*; *Òddòj chwałã Bògù* s.v. *òddac*). Słownikowi Kaszubi oddają jednak cześć również symbolom męki Chrystusa (por. *Òna z wiòłgą tczą ùcałowa swiãti Krziż* s.v. *czesc*).

Rozbudowany jest też w słowniku motyw woli Bożej. Od Boga zależy zdrowie człowieka (por. *Bóg darzi człowieka zdrowim* s.v. *darzic*) i długość jego życia (por. *Pón Bóg namienil, jak dlugò chto mó żëc* s.v. *namienic*; *Pón Bóg tak zrządzył, że mëmka tegò wszëtzcégò nie dożëła* s.v. *zrzãdzëc*). Bóg wyznacza człowiekowi jego los, zazwyczaj ciężki (por. *Pón Bóg nas cãżkò doswiòdczò //doswiadcziwò. Òni gò doswiòdczelë //czalë // doswiadcziwelë // -walë* s.v. *doswiadczac // doswiòdczëwac*; *Pón Bóg jich cãżkò doswiòdczil* s.v. *doswiadczëc*), ale Kaszubi generalnie godzą się z wolą Bożą (por. *Òn sã spùscyl na wòlã Bòską* s.v. *spùscëc sã*), gdyż ufają Bożej Opatrzności (por. *Czej nama lëchò jidze, jò nie narzékóm le swòje kłopotë pòwiérzóm // pòwiérzajã Òpatrznoscë Bòszi* s.v. *pòwiérzac sã // pòwiérzac sã*; *Chòc sëła zła je wiòlgò, ale Bóg je nòpòtãżniësi i nas nie òpùscy* s.v. *nòpòtãżniësi*), gdyż On pomaga przetrwać życiowe trudności (por. *Z Bòżã pòmòcą człowiek pòkònywò swòje slabòtë // niejednã przeskòdã* s.v. *pòkònëwac*), i powierzą się Bogu, w szczególności podczas zagrożenia życia na morzu (por. *A czej jima pòlómalo masztë, pòwiérzëlë sã Òpatrznoscë Bòszi i pò pòrà dniach szczestlëwie doplënlë do lądu* s.v. *pòwiérzëc sã*).

Słownikowi Kaszubi wierzą, że Bóg odplaca dobrem za dobre uczynki (por. *Za dobré ùczinczi Pón Bóg òdplócò* s.v. *ùczink*), żyją więc bogobojnie (*Òni żëją bògòbójno* s.v. *bògòbójno*), w zgodzie z normami moralnymi (por. *Wiedlë żëwòt mòralny, bògòbójny* s.v. *mòralny, wiesc*). Niekiedy *Òn je pòbòżniësi òd ni* (s.v. *pòbòżëlc*), często jednak *Òni*

òbòje są baro pòbòżny (s.v. pòbòżny) i tak pragną wychować dzieci (por. *Jò òd nich wiele nie wëmógóm, le żebë bëlë ùslëszné, pòbòżné i dobrze sã ùczëlë* s.v. wëmagac). Ludzi pobożnych niekiedy Bóg wynagradza objawieniami (*Matka Bòskò sã òbjòwiò czàsã pòbòżnym lëdzóm* s.v. òbjawiac sã).

Kaszubi sportretowani przez Eugeniusza Gołąbka wierzą w moc modlitwy (por. *Żelë człowiek bądze sã mòdlił, tej z łasczi Bòszi wiele z tegò ò co prosył mù sã zjiscy* s.v. zjiscëc sã; *Jemù sã zjiscywò // zjiszczò wnetk wszëtkò, ò co òn Bòga prosy* s.v. zjiscëwac (sã) // zjiszczac (sã)), a zwłaszcza w to, że Bóg spełnia prośby wyrażone w modlitwach ludzi słabych i pokrzywdzonych (por. *Serocą skargã Pón Bóg czëje* s.v. serocy).

Nic zatem dziwnego, że na kartach *Kaszëbsczégò słowòrza normatiwnégò* zawarty jest szczegółowy wykaz modlitw. W świetle tego opisu Kaszubi często się żegnają (por. *Òn sã nòbòżno przëzegnòł* s.v. nòbòżno), odmawiają różaniec (por. *Mówił na kòrónce Rózańc* s.v. kòrónka) i litanie (por. *Pò Rózańcu zaczął mówic litanii // -niã. Dłudzi jak lëtaniò* s.v. lëtaniò), biorą udział w majowym (por. *Pùdzemë na majowé ‘mòdlëtwë przë kaplëczce abò krżizu’* s.v. majowi), a podczas wykonywania codziennych prac śpiewają nabożne pieśni (por. *Przë kwaszenim kapùstë më so spiëwelë pòbòżné piesnie* s.v. kwaszenié), których wiele znają z modlitewników (por. *Jò sã nauczil ti piesni z tegò mòdlëtewnika* s.v. mòdlëtewnik). Do szczególnie chętnie śpiewanych przez nich pieśni pobożnych należą oczywiście kolędy (por. *W swiàta tradycyjnje spiëwónë są kòlãdë* s.v. tradycyjnje; *Òbczas swiåt Bòżégò Narodzeniò më spiëwómë kòlãdë // gòdowë piesnie* s.v. òbczas). Modlitwami czczą Matkę Boską (por. *Jò tczã Matkã Bòskã* s.v. tczëc) i swoich patronów (por. *Të tczë swòjèch swiåtèch patronów, tej...* s.v. tczëc). Modlą się w różnych intencjach: za dusze czyścicowe (por. *Chcemë sã mòdlëc za dësze cziscowé* s.v. dësza), za chorych i cierpiących (por. *Niech nasza mòdlëtwa ògarnie wszëtczich lëdzy cerpiącëch, chòrèch...* s.v. ogarnac), o pokój na świecie (por. *Chcemë sã mòdlëc, żebë le nie dało jaczi wójnë* s.v. żeby le), obiecują też wspierać modlitwą znajomych potrzebujących pomocy (por. *Jò bądã waju wspiërał mòdlëtwą* s.v. wspiërac; *Jò wspòmògã waju chòc le mòdlëtwą* s.v. wspòmóc).

Choć zdarza się, że ludzie modlą się bez należytej pobożności (por. *Mòdlëc sã bezbòżno* s.v. bezbòżno), to najczęściej są w modlitwie bardzo

gorliwi, zarówno kobiety (por. *Òna sã mòdlëła gòrlëwie s.v. gòrlëwie; Òn je w mòdlëtwie baro gòrlëwi, a òna nawetka gòrlëwszò s.v. gòrliwsi*), jak i mężczyźni (por. *Òna sã mòdlëła gòrlëwie, a òn wierã jesz gòrlëwi s.v. gòrlëwi*). W modlitewnym kontakcie z Bogiem pomaga im nastrój panujący w niektórych świątyniach (por. *W katédrze jò sã tak mògã namòdlëc, bò òrganë i staré mùrë twòrzã do te òdpòwiedni nôstrój s.v. nôstrój*), obecność świętych obrazów (por. *Òna klëczy // klãczy przed swiãtìm òbrazã s.v. klëczëc*) i liczne figury (por. *W kaplëczce stojã figurë / figurczy Matczy Bòszi i swiãtégò Jòzefa s.v. figura; Figura swiãtégò Nepòmùcena òplókiwónò przez deszcze stoja òd niepamiãtnëch czasów przë tim mòsce s.v. òplókiwóny*).

Wiele zdań ilustrujących użycia wyrazów hasłowych dotyczy w *Kaszëbsczim słowôrzu normatiwnym* różnych okoliczności chodzenia do kościoła. Informują one, kto chodzi do kościoła (por. *Gróta z Grócëną szlë do kòscoła s.v. Gróta ‘nazwisko’*), w jakim stroju (por. *Òna sã zaplachcëła kòzã i szła do kòscoła s.v. kòza // Òna sã zaplòszczëła // zaplòhcëła // zaplachcëła kòzã i szła do kòscoła s.v. zaplòszczëc sã; Òna szła do kòscoła tak wëmùstrowónò s.v. wëmùstrowóny*), z jaką częstotliwością (por. *Ji nie je zgnìło codzën reno biegac do kòscołka s.v. bëc; Co dzën reno òna jidze do kòscoła s.v. co dzën; Chòc òn wiedno chòdził, ale w tim dniu wëjãtkòwò nie szedł do kòscoła s.v. wëjãtkòwò*), o jakiej porze (por. *Jò do kòscoła wòlã jic z rena, jak pò pòlnim s.v. wòlec; Zapòzdzył jem do kòscoła s.v. zapòzdzcëc; Òpòslédny człowiek ju wëszedł z kòscoła s.v. òpòslédny; Pòslédny człowiek ju wëszedł z kòscoła s.v. pòslédny*) i z jakiego specjalnego powodu (por. *Òni wierã chòdzą do kòscoła le tak, do òka s.v. do òka; Jò gò zaprosył na ùroczeštã Mszã swiãtã do naszégò kòscoła s.v. ùroczešty*), jakie miejsce – stojące czy siedzące – zajmuje w kościele (por. *Jò nie lubiã stojec w autobusu ani w kòscele s.v. stojec*) i w jakim nastroju z niego wraca (por. *Òna przëszła z kòscoła takò redosnò s.v. redosny*).

Wierni ukazani w słowniku Gołąbka czynnie uczestniczą w życiu organizacyjnym swej wspólnoty religijnej, jako członkowie rady parafialnej (por. *Nasz sąsòd, chòc ju dosc starëchny, jesz je czynny w radze parafialny s.v. czynny; Ksãdz nié wiedno ùczãstniczi w zéńdzeniach radë parafialny s.v. ùczãstniczcëc*) lub kółek modlitewnych (por. *Mòja córka sã ùdzeliwò w szkòle / parafii / spòłecznie - prowadzy kòłkò lubiënców pòzji / karno mòdlëtewnë itp. s.v. ùdzelac sã*), albo dbając o wystrój

kościola, np. ofiarowując kwiaty (por. *Zaniosła dwa grónka do kòscola* s.v. grono), przyozdabiając kościelne ołtarze (por. *Jô le dostrojã ten wòltòrz – ùstawiã kwiatë i lëchtarze i zarò jidã dodóm* s.v. dostrojic; *Ten wòltòrz w naszym kòscele pò òdnowienim wëzdrzi ò wiele paradni, jak przedtim* s.v. paradni; *We wajim kòscele są baro przëòzdobné wòltòrze* s.v. przëòzdobny) lub wnosząc ołtarze na Boże Ciało (por. *Jô sã zòbòwiązòł // òbòwiązòł // òbrzeszil do zbùdowaniò wòltòrza na Bòżé Cało* s.v. zòbòwiązac sã).

Czymś jak najbardziej zwyczajnym jest dla Kaszubów sportretowanych w *Kaszëbsczim słowòrzu normatiwnym* uczestnictwo we mszy świętej. Zwracają uwagę na godziny jej odprawiania (por. *Ò jaczych gòdzënach òdpròwiò sã ù waju Msze swiãtë?* s.v. òdprawic; *Mszò je ju òdprawionò* s.v. òdprawiòny), zwłaszcza jeśli chodzi o wiòldzë ‘główné nòbòżënstwò (nòwòżniészò Mszò) w kòscelë w niedzielã, pòl. suma’ (por. *Jô jidã na wiòldzë. Ò jaczi gòdzënie je to wiòldzë. Lëdze ju jidã z wiòldzëgò* s.v. wiòldzë). Zamawiają określone intencje mszalne (por. *Jô dała (wplacëła) ksãdzu na Mszã // -szã* s.v. mszò // msza; *Dzysò ksãdz òdprawił Mszã w intencji naszi còtci* s.v. intencjò, -ëjò), a uczestnicząc we mszy świętej, zwracają uwagę na ubiór kapłana (por. *Ksãdz wëszedł ze mszã w czòrnyim òrnòce // -nace* v.s. òrnat) i jego czynności liturgiczne (*Ksãdz pije ze zlotégò czelëcha* s.v. czelëch; *Ksãdz òfariwò Cało i Krew Pana Jezësa* s.v. òfariwac; *Ksãdz kropi wòdã swiãconã* s.v. kropic), interesują się treścią kazania (por. *Ksãdz prawil kòzanië, ale jò sã rozproszil (mëslë mie ùceklë) tak, że razu nie wiëm, ò czym to bëło* s.v. rozproszëc sã; *Ksãdz w kòzanim pòrà razy akcentowòł sprawã picégò alkòhòlu we wiòldzim pòsce* s.v. akcentowac) i listu biskupa (por. *Ksãdz jesz dodatkòwò czëtòł lëst biskùpa* s.v. dodatkòwò). Pamiętają, że dawniej odprawiano mszę po łacinie (por. *Ksãdz przòdë òdpròwiòł Mszã pò lacëznie* s.v. lacëzna). Chętnie mówią o szczegółach uroczystej oprawy niektórych mszy, takich jak roraty (por. *Na rôrotë [akc. rô-] dzecë przëchòdają do kòscola z lãpionama* s.v. lãpion) czy msza święta w uroczystość Matki Boskiej Zielnej (por. *Ksãdz pòswiãcył kwiatë i zela* s.v. pòswiãcëc).

Oprócz udziału we mszach świętych wierni uczestniczą także w codziennych nabożeństwach (por. *Prócz renégò nòbòżënstwa w codzëń je jesz wieczòrné* s.v. nòbòżënstwò; *Pò tim nòbòżënstwie jesmë szlë dodóm* s.v. nòbòżënstwò). Z innych nabożeństw wymienia się w *Kaszëbsczim*

słowôrzu normatiwnym drogę krzyżową (por. *W kòscele są stacje Drodzi Krżiżewi s.v. stacjô*) i rekolekcje (*Rekolekcje dërowalë cali tidzén s.v. dërowac*), a z innych uroczystości życia religijnego – procesje (por. *Ksädza w procesji pòdtrëmiwelë z bòków dwaji chłopi s.v. pòdtrëmiwac // -owac; Wkól kòscola szła procesjô. W ti procesji më nioslë zapòloné swieće s.v. procesjô*) i pielgrzymki do miejscowych sanktuariów, np. do Kalwarii wejherowskiej (por. *Na Górë jidą kómpanie z rozmajitëch parafii s.v. kómpaniô; Mùszimë tã kómpaniã ùrëgòwac, bò lëdze wzërajã, a ti jidã, jak chto chce s.v. ùrëgòwac (sã) //wërëgòwac*), ale i do Ziemi Świętej (por. *Òni bëlë ùczãstnikama pielgrzimeczì do Zemi Swiãti s.v. ùczãstnik*).

O życiu religijnym wiernych decyduje udział w sakramentach, towarzyszących im we wszystkich chwilach życia, od narodzin do śmierci.

W świetle *Kaszëbszczëgo słowôrza normatiwnëgo* chrztu nowo narodzonym dzieciom udziela ksiądz (por. *Ksądz chrzcy dzeckò s.v. chrzcëc; Jô cebie chcã w miono Ojca i Sëna i Dëcha Swiãtëgò s.v. chrzcëc*), biorąc w nim szczególny udział rodzice chrzestni (por. *Kògò më bë wzãlë za chrzestnëgò? s.v. kògò; Trzëmac dzeckò do chrztu s.v. chrzest; Më jesmë proszony w kmòtrë s.v. kmòtrë; Òni mie kmòtrowelë (trzimelë mie do chrztu) s.v. kmòtrowac*), a pozostali wierni bywają świadkami udzielania tego sakramentu podczas niedzielnej mszy świętej (por. *Nòbòżeństwo sã dzysò përnã przedłużëło / wëdłużëło, bò bëło pòrã chrztów s.v. przedłużëc sã*). Ponieważ tzw. sakramentu dojrzałości chrześcijańskiej udziela biskup, bierzmowanie jest w parafii pewnym wydarzeniem (*Biskùp bądze bierzmòwól s.v. bierzmòwac*).

Kaszubi ukazani na kartach *Kaszëbszczëgo słowôrza normatiwnëgo* mają świadomość swej grzeszności (por. *Człowiek kalò sã rozmajitima grzëchama s.v. kalac sã*) i Bożej za nią kary (por. *Ùważòj, zëbë ce Pón Bóg nie skòròl za taczë pòdkòrbianié s.v. skarac*), ale wiedzą też, że Bóg jest miłosierny i odpuszcza człowiekowi grzechy (por. *Bóg miłoserny mù ten grzëch przepùscy s.v. przepùscëc*), jeśli człowiek się z nich oczyści poprzez sakrament spowiedzi (*Z cãzczima grzëchama trzeba jic do spòwiedze s.v. cãzczì*). Dobry chrześcijanin często przystępuje do sakramentu pokuty (por. *Òni sã czãsto spòwiòdelë s.v. spòwiadac sã*), a dobry kapłan dobrze się wywiązuje z obowiązku spowiadania (por. *Nasz ksądz je dobrim spòwiednikã s.v. spòwiednik*). Do spowiedzi trzeba się dobrze przygotować (*Przed spòwiedzã trzeba zrobić rechùnk sëmieniëgò s.v.*

spòwiédz), a po spowiedzi odprawić zadaną pokutę (por. *Ksądz mie zadól przë spòwiédzë na pòkùtã òdmówic: Pòd Twòjã òbronã* s.v. *pòkùta*; *Jò jesz ni mòm ti pùkùtë òdprawioné* s.v. *pòkùta*). Podczas spowiedzi nie należy niepotrzebnie mnożyć grzechów (por. *Le nie spòwiadòj sã z tegò, bò to nie je grzech* s.v. *spòwiadac sã*), choć zgodnie z ludową anegdotą niekiedy można księdza przechytryć (por. *Czej òrganë głosni zagralë, tej jò mù [ksãdzu przë spòwiédzë] tã krowã wcësnał* s.v. *òrganë*).

W kontekście komunii świętej leksykograf zauważa tylko, że dzieci przystępują do pierwszej komunii świętej (por. *Òn przëstąpił do pierszi Kòmónii Swiãti* s.v. *kòmóniò*; *Oni sã rëchtëjã do przëjãcëgò [przëjãcëgò I Kòmónii Sw.]* s.v. *rëchtowac [sã]*), i że obecnie temu sakramentowi towarzyszy większa swoboda i mniejszy szacunek okazywany Sacrum (*Przòdë do Kòmónii przëstãpòwało sã le na klëczãco, przë kròtkach, a terò... s.v. kròtëcz*).

Niewiele miejsca zajmuje też w *Kaszëbsczim słowòrzu normatiwnym* sakramentalny wymiar małżeństwa (por. *Ksądz jima ùdzelił sakramentu małżënstwa* s.v. *małżënstwò*; *Ksądz jich zdówò* s.v. *zdawac*).

Szczególnie dużo zainteresowania poświęca natomiast słownik poprawnej kaszubszczyzny kapłaństwu. Najważniejszą rolą księdza jest odprawianie mszy świętej (por. *Mszò sã sama nie òdprawi, le mùszi bëc ksądz* s.v. *òdprawic*; *Ksądz ju mò Mszã òdprawioné* s.v. *òdprawiòny*), a spośród wszystkich części mszy świętej najwięcej uwagi – co zaskakujące – zaskarbia w słowniku Gołąbka kazanie, zarówno w aspekcie formy (por. *Naszëgò ksãdza je dobrze rozmiec, bò òn baro prosto gòdò* s.v. *prosto*; *Ksãdzu sã zdarzëło ùtarknac w kòzanim* s.v. *ùtarknac // ùtòrknac // -chnac*; *Ksądz dzysò w kòzanim naròz ùtarkł, bò zgùbil wãtk* s.v. *wãtk*), jak i treści (por. *Ksądz wszëtczich zadzëwił dzys swòjim kòzanim* s.v. *zadzëwic*; *Ksądz gò wëmienił z kazalnicë* s.v. *wëmienic*; *Ksądz gò tak dzysò na kòzanim wësławił* s.v. *wësławic*). Tradycyjnie uważa się kapłanów za dobrych mówców (por. *Òn tak prawi jak rëhcënwałt (adwokat) / jak ksądz* s.v. *prawic*). Z innych okoliczności, podczas których ksiądz kontaktuje się z wiernymi, wymieniona jest kolęda (por. *Ksądz (z leżnoscë kòlãdë) mò jesz dwa wstãpë (dwa mieszkania do nawiedzeniò), a tej przindze do nas* s.v. *wstãp*; *Tatkù, dzys je kòlãda, le sã tak pòswiãtno òbleczëce* s.v. *pòswiãtno*). Oddziaływanie księży na społeczność kaszubską jest odbierane jako znaczące (por. *Ta ksązka, co ksądz mie pòdarowòł, miała taczi òdbët że szła z rãczy w rãkã* s.v. *òdbët*), toteż uważa się, że nie

wszyscy młodzi ludzie mogą zostać kapłanami (por. *Michòł miòł bëc ksãdzã, ale sã òkòzalo, że je za drewny* s.v. *drewny*).

W sferze obyczajowej nie wszystkie zachowania kapłana są uważane za dozwolone (*Ksãdzu nie gòdzy sã tańcowac* s.v. *gòdzëc sã*). W zakresie wyglądu pamięta się jeszcze czasy, gdy duchowni nosili tonsurę (por. *Przòdë kòzdi ksądz miòł wëgòloné plech* s.v. *plech*). Dziś wyróżniają księży kierowane do nich formuły etykietalne, gdyż zdaniem Eugeniusza Gołąbka „Do ksãdza mòzëmë sã zwracac, np. *Niech ksądz (ksądz jegòmòsc) so sadnie. Mòże ksądz sã pòczestëje kùchã* (s.v. *wasta*).

W *Kaszëbsczim słowòrzu normatiwnym* osobno zostali też ukazani proboszcz, dziekan, biskup i papież. Proboszcz to gospodarz parafii, którego dokonania na niwie ekonomii kościelnej i pozakościelnej pozostają we wdzięcznej pamięci parafian (por. *Nasz probòszcz sprawił nowé òrganë do kòscola* s.v. *sprawic*; *Nasz kòscòł je wëbudowóny za przeszlégò probòszcza* s.v. *przeszli*; *Zalòzëcã naszégò bankù i bazaru bël nasz stari probòszcz* s.v. *zalòzëca*). Nazwa miejscowości, w której ksiądz był proboszczem, na trwałe wchodzi w skład jego charakterystyki (por. *Biskùpã òstòł wielelatny probòszcz parafii w...* s.v. *wielelatny*). O dziekanie wspomina się w słowniku Gołąbka w zdaniu informującym o awansie miejscowego proboszcza (por. *Biskùp mianowòł // zamianowòł naszégò probòszcza dëkanã* s.v. *mianowac*), a o innych duchownych z dekanatu – w zdaniu poświęconym parafialnemu odpustowi (por. *Na òdpùscë sã zjawilo dëchòwieństwò z calégò dekanatu* s.v. *dëchòwieństwò*). Częściej mowa o biskupie (por. *Przë tim witanim biskùpa òn stãkòł i sã milił, ale kò jakòs z biédq to ùszło* s.v. *ùnc*; *Ksądz jesz dodatkòwò czëtòł lëst biskùpa* s.v. *dodatkòwò*; *Biskùp bądze bierzmòwòł* s.v. *bierzmòwac*), a papież został przedstawiony jako sprawujący opiekę duchową nad całym światem (por. *Papiëz w mòdlëtwach swòjima mëslama ògarinò // ògarniwò cali swiat* s.v. *ògarënac*).

Słownik poprawnej kaszubszczyzny Eugeniusza Gołąbka ukazuje również człowieka religijnego w obliczu śmierci, choć zdaniem leksykografa bardziej interesuje ludzi życie doczesne (por. *Òni zëjq le tima doczasnyma sprawama, a nie mëszlq ò tim, że przihdze czas ùmierac* s.v. *doczasny*). Poszczególne zdania ukazują kolejne fazy udzielania sakramentu namaszczenia chorych: prośbę chorego o księdza (por. *Chòró so zażëcza, zëbë ji halac jesz rôz ksãdza* s.v. *zażëczëc so*), wyjazd kapłana do chorego (por. *Ksądz òdprawił nòbòzëństwò i jachòł do chòrégò* s.v.

odprawic), udzielenie sakramentu (por. *Ksądz ju bël i ôpatrzil chòrégò s.v. ôpatrzëc*), a także śmierć chorego po udzieleniu sakramentu (por. *Chòri zmiérò za ksądzã s.v. zmiérac*) i bez udzielenia go (por. *Nigle ksądz przëjachòł, nasz tatk ju nie żil s.v. nigle*).

W świetle *Kaszëbsczégò slowòrza normatiwnégò* Kaszubi pragną po śmierci spocząc na katolickim cmentarzu (por. *Tatk so zażëczil, żebë gò pò smiercë pòchòwac na katolëcczim smãtòrzu s.v. zażëczëc so*), a uroczystościom pogrzebowym przewodniczy ksiądz (por. *Ksądz zalecył pògrzëb na witrò s.v. zalecec*).

Leksykograf zauważa jednak również obecność w polskim społeczeństwie ludzi niewierzących (por. *Z niewierzącyma lëdzama ò Bògù sã lëchò gòdò s.v. niewierzący*) i zeświecczenie instytucji państwowych (por. *Niechtërny lëdze walczą ò swieckòsc instytucji państwòwëch s.v. swieckòsc*), choć wspomina też o możliwości nawrócenia na prawdziwą wiarę (por. *Òn gòrlëwie nawròcòł jich na pròwdzëwą wiarã s.v. gòrliwie*). Z drugiej strony krytykuje obłudę religijną (por. *Lepszi òtwarti niedowierca, jak swiãtoszk s.v. niedowierca*). Odchodzenie wiernych od Kościoła łączy autor słownika z upadkiem norm moralnych (por. *W naszym kraju mòżemë téż pòstrzëc stopniowé òdchòdanié òd Kòscoła i związóny z tim ùpòdk mòralny s.v. stopniowi; Tak pòbòznëch lëdzy sã spòtikò ju coròz rzadzy s.v. rzadzy; Przez niewiarã lëdze schòdają na lëchą drogã s.v. niewiara; W kòscele òdpùst, a w karczmie rozpùst s.v. rozpùst*).

Człowiek religijny wyłaniający się z kart słownika Gołąbka jest zatem tradycyjnie związany z katolicyzmem, bierze czynny udział w nabożeństwach, aktywnie uczestniczy w życiu swej parafii, przestrzega zaleceń duchownych, sprawy wiary, religii są dla niego czymś zwyczajnym, powszednim i rozmawia o nich jak o innych zwyczajnych sprawach; ma jednak świadomość tego, że nie dla wszystkich Bóg, Kościół, religia są najważniejsze w życiu, że wielu ludzi, coraz więcej, wokół nie przestrzega zaleceń Kościoła, i łączy z tym faktem postępujący upadek moralny.